

Az Új Forrásban 1969 és 1989 között megjelent fordításokról

Magyarország első magyar nyelvű irodalmi és kritikai folyóirata, a Batsányi János, Kazinczy Ferenc és Baróti Szabó Dávid által szerkesztett *Magyar Museum* alig több, mint 200 éve, 1788-ban látott napvilágot. Azóta a folyóiratok az irodalom nélkülözhetetlen részévé váltak. A kezdetben „főként politikai – világnézeti – felekezeti tagozódású” (Zimonyi Zoltán meghatározása), magán könyv- és lapkiadók által kiadott irodalmi sajtót 1949-től felváltotta a „szervezetileg egységes, állami szubvencióval megjelenő, marxista világnézetű, a szocialista társadalom építésével azonosuló politikai színezetű folyóiratszerkezet” (Zimonyi 1979, 68). A párt az íróktól várt segítséget a nép „átnevelésében”, hiszen az új rendszerben a legfőbb cél „a társadalom utópisztikus átalakítása volt, mégpedig nemcsak szerkezetileg, hanem tudatilag is. [...] Az irodalmat elsősorban ideológiai képződménynek tekintette, és egyrészt közvetlen erkölcsi hatóerőt feltételezett róla, másrészt őszintén hitte, hogy az irodalmi (képzőművészeti) ábrázolás mágikus hatással van magára az ábrázolt valóságra is, vagyis egyszersmind elsődleges tudatformáló szerepet is tulajdonított neki” (Bart 2001a, 6). Ez az igény jelentkezett az irodalommal foglalkozó folyóiratokkal szemben is, s ennek az irodalompolitikai gyakorlatnak a már említett centralizált struktúrára felelt meg, melynek középpontjába „egyetlen, az irodalom egészét reprezentáló folyóirat került, pontosabban ennek egy folyóirat és újság változata (*Csillag*, 1947–56; *Irodalmi Újság* 1950–56. Tartalomban megújulva és új néven ebben a formában élt tovább 1956 után a *Kortárs*, valamint az *Élet és irodalom*)” (Zimonyi 1979, 69). A hatvanas évek közepétől, s a hetvenes évek elejétől kezdve egyre erősebben jelentkeztek a tartalmi tagozódás igényei is: ekkor jelent meg az irodalomelmélettel foglalkozó *Kritika*, majd a pályakezdő íróknak publikálási lehetőséget nyújtó *Mozgó Világ*. Kiadták a gyerekeknek szóló *Kincskeresőt*, a merőben újat hozó – folytatásos regényeket közlő – *Rakéta Regényújságot*. Vidéken kezdetben néhány városra (Pécs, Szeged, Debrecen, Miskolc) korlátozódott az irodalmi lapok kiadása, majd a tartalmi tagozódással párhuzamosan egyre növekedett a vidéki folyóiratok száma: megjelent a *Tiszatáj*, a *Forrás*, a *Jelenkor*, az *Alföld*.

Az *Új Forrás* első száma 1969-ben látott napvilágot, Payer István főszerkesztésével, ekkor még *Forrás* címen. *Új Forrássá* csak később, a kecskeméti folyóirat megjelenésével vált, hogy a két lap megkülönböztethető legyen. Kezdetben Komárom megyei kulturális és művészeti antológia volt (folyóíráttá 1979-ben vált), főként megyei alkotók számára nyújtott bemutatkozási lehetőséget. Rovatai is ezt a célt szolgálták: a *Múltunk* helytörténeti tanulmányokat közölt, a megyei képzőművésze-

tet a *Műhely* mutatta be, míg minden egyéb írás a *Szemle* rovatba került. 1972-ben új rovatallal bővült az antológia: a *Szomszédságbannal*, ahol először fiatal szlovákiai magyar költők verseit jelentették meg (1972. 1. szám). Az 1972. 3. számban erdélyi, majd az 1973. 1. számban fiatal kárpátaljai magyar költők verseit közölték. Ez a rovat adott otthont a későbbiekben (1974-től) a környező országok irodalmát – elsősorban líráját – bemutató válogatásoknak is. Az első válogatást Zirkuli Péter készítette, fiatal román költők verseit mutatta be saját fordításában. Mint azt az *Előjáróban* kifejtette, „e miniatűr antológia összeállításakor igyekezett valamiféle képet adni a fiatal román költészetéről, elsősorban a hatvanas években érkezett nemzedékről” (Zirkuli 1974, 33). Ettől kezdve rendszeresen közöltek vers- és prózafordításokat is. 1975-ben Grevorg Emin örmény költő versei jelentek meg, Szilágyi Ákos fordításában (*Új Forrás*, 1975. 2. sz. 37–38. p.), valamint Szero Khanadzjau örmény prózaíró *A fehér bárány* című novellája, melyet Szalmási Pál ültetett át magyarra (*Új Forrás*, 1975. 2. sz. 42–46. p.)

1976-ban a lap szovjet „testvérlapot” kapott, a leningrádi *Néva* folyóiratot. A kezdeményezés a *Néva* szerkesztőségétől indult, akik a magyar Írószövetségen át kerültek kapcsolatba az *Új Forrással*. A *Néva* ezidőtájt már „baráti munkakapcsolatot” tartott fenn keletnémet (*Deutsche Literatur*), bolgár (*Szeptemuri*), lengyel (*Magazin Kulturami*) és jugoszláv (*Kulturen Zsvot*) lapokkal, hogy megismertethesse olvasóit „a baráti szocialista országok íróinak és költőinek alkotásaival is” (Szasonkó 1979, 78). Szovjet írók cikkeit is közölte ezekről az országokról és a velük való kulturális együttműködésről, ezért a testvérlapok évente küldték egymáshoz „tapasztalatcsere” a munkatársakat. Minden valószínűség szerint ez az évente esedékes magyarországi látogatás – hivatalos útlevéllel – tette a legvonzóbbá a *Néva* munkatársai számára a testvérlapkapcsolatot. Ez a kapcsolat pótolta gyakorlatilag a cenzúrát, hiszen az állam a fordításpolitikára nem fordított külön figyelmet. A *Névában* megjelenő írások pedig politikailag elfogadhatók voltak. A béketáborban ugyanis nem jelenhetett meg semmi, amely az akkori nézetekkel ellentétes volt, „mindenekelőtt ki nyomtathatatlan volt bármi, ami vélhetőleg sértette volna a Szovjetunió érzékenységet, és különösen kerülendő volt a szovjet–magyar viszony mégoly árnyalt vagy át-tételes bírálata bármi tekintetben” (Bart 2001c, 10). Cenzúra hivatalosan tehát nem létezett, de „a kultúrpolitika három szimbolikus T-je – a tiltás, túrés, támogatás elve – kimondva vagy kimondatlanul az egész korszak során érvényben volt” (Bart 2001c, 8). A nem létező cenzúrát a Művelődési Minisztérium éves értékelése helyettesítette, amelynek során az előző évi számokról mondtak véleményt. Az *Új Forrásban* megjelent fordításokkal – feltehetőleg a *Néva* szűrőjének köszönhetően – soha nem volt probléma, de a magyar írások közül nem mindegyiket találták elfogadhatónak, így például az 1979-ben közölt Nemere István által a mentősökről írt riportot sem, amely sajtóperrel végződött.

1976-ban Györke Zoltán válogatása jelent meg az ukrán irodalomból (*Új Forrás*, 1976. 1. sz. 45–66. p.), amelyet több szovjet irodalmi válogatás követett. Tulajdonképpen a *Névával*, s annak magyar–orosz műfordító munkatársával, Szergej Volszjijjal való kapcsolatnak köszönhető, hogy a sokáig a szovjet–orosz irodalommal azonosított szovjet irodalomról alkotott kép módosult a olvasókban. „Kiderült, hogy a szovjet irodalom gyűjtőfogalom, bizonyos fajta világirodalom, amely nem azonosítható az orosz irodalommal, hanem összehasonlíthatatlanul gazdagabb nála. Ez még akkor is igaz, ha a leggazdagabb közülük az orosz irodalom, és az orosz nyelv tart-

ja fenn az egyes szovjet irodalmak között a kapcsolatot is” (Ferenczi 1981, 32). Az Európa Könyvkiadó ekkoriban „átfogó, sok szempontú, jól tájékoztató” (Ferenczi 1981, 32) antológiákat jelentetett meg a szovjet irodalom bemutatására. (Ezek közül azonban, valljuk meg, meglehetősen sok – Bart István kifejezésével élve – „műszáj-antológia” volt, s a nagy mennyiségű versfordítás sokszor színvonalcsökkenést is eredményezett). Az *Új Forrásban* is található ezekhez hasonló, de természetesen kisebb nagyságrendű válogatásokat, s az olvasók megismerhették a már említett ukrán és örmény mellett a lett (*Új Forrás*, 1984. 1. sz. 80–81. p.) és a csuvas (*Új Forrás*, 1987. 2. sz. 16–19. p.) irodalmat is. Többször is közölt a folyóirat cseccsen (*Új Forrás*, 1979. 5. sz. 46–49. p.) és ingus (*Új Forrás*, 1982. 6. sz. 28–29. p.) irodalmi összeállítást, hiszen a kapcsolatok nemcsak a folyóiratok közt, hanem városi szinten is működtek, s Tatabánya testvérvárosa Groznij, a Csecsen–Ingus ASZSZK fővárosa volt. A válogatások legtöbb esetben „csupán ízelítőként” szolgáltak, s a kortárs szovjet irodalmat szemlézték. Természetesen helyet kapott az orosz irodalom is, Jeszenyin, Raszputyin, Seveljev, Tarkovszkij, Arszenyin és Szergej Volszkij műveinek közlésével.

A fordítások alapja sok esetben a *Névában* megjelent orosz fordítás volt, ezt ültették át magyarra olyan fiatal szlavisták, mint Baka István, Bella István, Bratka László, Győri László, Györke Zoltán, Holló András, Lothár László, Szilágyi Ákos vagy Zirkuli Péter (sokuk egyébként saját verseivel is bemutatkozott a folyóiratban). A velük való kapcsolat szintén Volszkijnak köszönhető, az ő ismeretségi köréhez tartoztak (verseit fordították magyarra), azidőtájt a megyében Győri László kivételével nem élt jelentős költő-műfordító. (Ekkor azonban már gyakori volt, hogy a vidéki lapok máshol élő munkatársakat alkalmaztak, ilyen értelemben többségük elvesztette „helyi” jellegét.)

Mint már említettük, a szovjet–orosz irodalom mellett teret kapott még a kortárs román (*Új Forrás*, 1974. 3. sz. 33–51. p.), szlovák (*Új Forrás*, 1976. 3. sz. 23–29; 1988. 5. sz. 62–87. p.) és bolgár (*Új Forrás*, 1977. 3. sz. 56–61. p.) költészet is, mert ahogy Király Zoltán írta *Mai bolgár költők* című bevezetőjében „az utóbbi években mindnyájunk hasznára és örömére, megnőtt az érdeklődés a szomszéd népek irodalma iránt. Nem csak neves, idősebb íróink és műfordítóink fedeznek fel és nyújtanak át ma nekünk klasszikus vagy immár klasszikussá érett művekből ízelítőt, hanem tehetséges fiataljaink is figyelemmel és érdeklődéssel fordulnak a »szomszedságban« élők mai alkotók felé. Lapjaink, folyóirataink egyre gyakrabban közölnek összeállításokat, válogatásokat olyan népek irodalmából, amelyekből eddig kevés jutott el hozzánk” (Király 1977, 55). Igaz ugyan, hogy ezt az odafordulást többé-kevésbé a kényszer szülte, mivel a nyugati irodalom – politikai okokból – alig-alig képviseltette magát. A szocialista tábor költőinek azonban „hangjuk különböző, céljuk egy: az új, szocialista irodalom gazdagítása, a széles néprétegek művelése, nevelése, gyönyörködtetése” (Király 1977, 55). A jól hangzó eszme mellett azonban a közölt művek kiválasztásának alapelve mégis inkább a minőség volt. A válogatások előtt vagy után rövid ismertetést is találhatóunk az alkotókról és az adott ország költészetéről, amely általában a fordító (vagy a fordítók egyikének) munkája.

1981-től már jelen van a finn irodalom is, Gösta Agren, Cleas Andersson, Pentti Holappa, Matti Rossi, Peter Sandelin és Inga-Britt Wik műveit Jávorszky Béla válogatta és fordította (*Új Forrás*, 1981. 3. sz. 32–35. p.). A közölt költők közül négyen (Agren, Andersson, Sandelin és Wik) a „finnországi svéd líra középnemzedékének tagjai”.

Öt évvel később, 1986-ban, Turczy István így indokolja a finn irodalom jelenlétét az *Új Forrás*-ban: „...mi, akik Európa közepén, közvetlen környezetünkől legalábbis nyelvgenetikailag elszigetelten élünk, ösztönösen is jobban kell, hogy figyeljünk a finnugor nyelvcsalád tagjainak »üzenetére«, irodalmi, művészeti örökségére és újabb értékeire. Erre gondolva történhetett az, hogy a Fórum [a Budapesten rendezett Európai Kulturális Fórum – P. V.] idején és a következő hónapokban szinte egy időben több hazai kulturális folyóirat közölt írások nyelvrokonaink vagy a szomszédos »kis« népek irodalmából” (Turczy 1986, 34).

Az 1980-as évek vége felé a szocialista tábor szétesésével a korábbi kultúrpolitika is érvényét veszítette, a fordítások terén is a piac lett meghatározó. Az *Új Forrás* azonban nem sokat változtatott eredeti fordításpolitikáján: 1986-ban részletekben bemutatta Valentyin Raszputyin *Tűzvész* című kisregényét (fordította Székelyhidi Ágnes; *Új Forrás*, 1986. 2., 3., 4., 5. sz.), közreadta Arszenyin Tarkovszkij (Baka István fordításai) és Szergej Volszkij verseit (Szilágyi Ákos fordításai). 1987-ben jelentek meg a csuvas Genadij Ajgi versei Baka István fordításában (*Új Forrás*, 1987. 2. sz. 16–19. p.), s újabb finn válogatást találunk a lapban. Ugyanebben az évben részletet közöltek Borisz Paszternak *Zsivago doktor* című regényéből, Pór Judit előszavával és fordításában, megelőzve a regény Ünnepi Könyvhéten való megjelenését. Ilyen értelemben tehát a folyóirat szemlélete mit sem változott az évek – és a politikai-társadalmi változások – során. Mindvégig ugyanazon népek, a szomszédos országok népeinek, az úgy nevezett „kis”, (helyesebben szólva kevésbé ismert) népek, valamint finn nyelvrokonaink irodalmát követte figyelemmel, s változások csupán a művek mondanivalójának változásában érhetők tetten.

Felhasznált irodalom

- Bart István 2001a. Világirodalom és könyvkiadás a Kádár-korszakban 1. *Kritika*, 2001. január, 6–9. p.
- Bart István 2001b. Világirodalom és könyvkiadás a Kádár-korszakban 2. *Kritika*, 2001. február, 3–7. p.
- Bart István 2001c. Világirodalom és könyvkiadás a Kádár-korszakban 3. *Kritika*, 2001. március, 8–12. p.
- Bart István–Rákos Sándor (szerk.) 1981. *A műfordítás ma*. Budapest, Gondolat.
- Ferenczi László 1981. Adalékok a felszabadulás utáni magyar műfordítás történetéhez. In Bart István–Rákos Sándor (szerk.): *A műfordítás ma*. Budapest, Gondolat.
- Király Zoltán 1977. Mai bolgár költők. *Új Forrás*, 1977. 3. sz. 55–56. p.
- Szasonkó, Vladimir 1979. Alkotva keresni. A leningrádi Néva folyóirat történetéről, jelenéről megjelenésének 25. évfordulóján. Fordította Lévai Ferenc. *Új Forrás*, 1979. 5. sz. 47–49. p.
- Tapolczainé dr. Sáray Szabó Éva (szerk.) 1990. *Új Forrás 1969–1989. Repertórium*. Tatabánya, József Attila Megyei Könyvtár–Új Forrás.
- Turczy István 1986. Minden ablak nyitva. *Új Forrás*, 1986. 5. sz. 34–35. p.
- Zimonyi Zoltán 1979. Irodalmi folyóiratainkról. *Új Forrás*, 1979. 1. sz. 68–74. p.
- Zirkuli Péter 1974. Fialat román költők művei. *Új Forrás*, 1974. 3. sz. 33–34. p.
- Az *Új Forrás* számai 1969. és 1989. között.